

1. EVOLUCIÓ POLÍTICA

1.1. El retorn de la monarquia borbònica

a) EL FINAL DE LA REPÚBLICA

1874, 3 de gener: un cop d'estat, protagonitzat pel **general Pavía**, posa fi a la I República presidida en aquell moment per **Emilio Castelar**.

- S'estableix un **govern provisional** format per una **coalició** de Monàrquics Progressistes i d'Unión Liberal, presidits pel General Serrano.

1874, 29 de desembre: un altre pronunciament militar, liderat pel general **Martínez Campos**, restableix la Monarquia.

b) EL MANIFEST DE SANDHURST

Després de la revolució, des de l'exili, **Isabel II** abdica a favor del seu fill el 1870 perquè pugui regnar, però la corona l'ocuparà Amadeu I.

- El Príncep estudiava a l'acadèmica militar anglesa de **Sandhurst**, on es prepara per ser el nou rei. Allà coneixerà de primera mà el **sistema constitucional britànic**.
- El seu tutor, **Antonio Cànovas del Castillo**, **polític moderat**, prepara el retorn del jove rei.

1874, 1 de desembre: MANIFEST D'ALFONS XII

Es fa públic un manifest d'Alfons XII, on explica que si retorna a Espanya implantarà el **model constitucional britànic**, caracteritzat per l'**estabilitat política** i l'**ordre social**.

1875, gener: ALFONS ÉS PROCLAMAT REI

Després del pronunciament de Martínez Campos del desembre de 1874, Alfons torna a Espanya rebut enmig d'aclamacions populars i és proclamat rei.

c) EL SISTEMA DE CÀNOVAS

Antonio Cànovas del Castillo idearà un nou model polític amb l'objectiu de renovar el liberalisme i superar els problemes de la monarquia d'Isabel II: **el caràcter excloent dels partits**, **l'intervencionisme de l'exèrcit** i els **enfrentaments polítics**. Establirà el **bipartidisme** inspirat en el model anglès:

- **Partit Conservador** (antics moderats) i **Partit Liberal** (progressistes i unionistes)
- Aquests partits s'alternaran pacíficament en el poder, deixant al marge l'oposició.

d) LA CONSTITUCIÓ DE 1876

La Constitució de **1876**, de caràcter conservador, tenia l'objectiu que els dos partits poguessin governar de manera estable sense haver de canviar-la cada cop que un nou partit arribava al poder.

Els principals elements de la Constitució eren:

- aplicació restrictiva o permissiva dels drets, depenent dels governs
- sobirania compartida entre les Corts i el rei
  - el rei, com a moderador, cap de l'exèrcit i elector del cap de govern
  - Corts bicamerals, amb un Senat, posseïdors de la funció legislativa
- sufragi a decisió del govern
- el reconeixement del catolicisme com a religió oficial
- caràcter centralista del sistema

- **Forma d'estat:** monarquia constitucional liberal
- **Forma de govern:** bipartidisme polític. L'oposició queda al marge del sistema.
- **Sufragi censatari** restringit al 5% de la població
- **Confessionalitat** catòlica
- **Declaració de drets** limitats per la llei
- **Poders de l'estat:**
  - **Executiu** en mans del govern amb el rei, amb amplis poders per a la monarquia
  - **Legislatiu:** Corts bicamerals, on només el Congrés és elegit, mentre que el Senat és nomenat pel rei
  - **Judicial:** tribunals

1.2. El sistema polític de la Restauració

a) FINAL DELS CONFLICTES

Alfons XII (el Pacificador) posa fi als dos conflictes que tenia Espanya en aquell moment:

ELS CONFLICTES ARMATS

- La **III guerra carlina (1872-76)**. La derrota posa fi a la via armada del moviment carlí, i a partir d'ara optaran per la **via política**.
- La **insurrecció cubana (1868-1878)**. Aprofitant la crisi política que viu Espanya, Cuba inicia el **procés d'independència (Guerra dels Deu Anys)**. El règim de la restauració l'aturarà amb promeses de major autonomia, però l'incompliment dels acords farà que el conflicte torni a esclatar a finals de segle.

ELS CONFLICTES SOCIALS

Un dels objectius principals del Règim de la Restauració serà **mantenir l'ordre social** mitjançant mesures de **control de la població i de l'oposició política**.

Les mesures de control social seran:

Protagonisme de l'exèrcit

- L'exèrcit i la guàrdia civil seran **els grans pilars del règim**.
- El govern els donarà recursos econòmics i poder públic. Amb l'exèrcit a favor seu, el règim evitarà **pronunciaments militars** que posin en risc l'estabilitat política, i a més **mantindrà controlada la població**.

Limitació dels drets socials

- Limitació de la llibertat d'expressió a través de la **censura de premsa i dels drets de reunió**
- Prohibició del **dret de vaga i de manifestació**
- Eliminació de **l'oposició política**

b) BIPARTIDISME I TORN DE PARTITS

ELS PARTITS DINÀSTICS

El sistema de la Restauració consistia en l'existència de dos **partits fidels al règim**, els anomenats **partits dinàstics** (monàrquics).

Els dos partits s'alternaven en el govern de manera **pactada i pacífica**, establint un sistema de torns per assegurar **l'estabilitat política**. Quan acaba el període de mandat d'un partit se simula una crisi, es convoquen eleccions i llavors el substitueix l'altre.

D'aquesta manera, s'evitava que un dels partits **monopolitzés el poder**, a la vegada que impedia el pas de **partits aliens al règim** (republicans i carlins).

El bipartidisme es basa en dos partits:

- **Partit conservador** (presidit per Cánovas del Castillo, representa la dreta moderada i defensa les tradicions)
- **Partit liberal** (presidit per Sagasta, representa el sector progressista, i defensa les reformes socials i la monarquia més democràtica)

Tots dos partits tenen molts punts en comú:

- Representen la minoria propietària de terres, la burgesia industrial i l'exèrcit.
- Defensen la Monarquia, la Constitució, el Liberalisme, l'estat centralista i l'Església.
- No es tracten de partits de masses, sinó de **partits de notables** (líders polítics amb les seves respectives clienteleles, òrgans de premsa i suports locals).

EL TORN DE PARTITS

1875: Comença governant el **partit conservador** de Cánovas, i s'aprova la **Constitució de 1876**.

1881: el substitueix el **partit liberal** de Sagasta, que introdueix el **sufragi universal masculí** a les eleccions municipals. Gràcies al frau electoral es pot donar dret a vot sense posar en perill el sistema.

1885: mor Alfons XII i els dos partits signen el **Pacte de El Pardo**, donant suport a la Regència de Maria Cristina.

1885 i 1890 governen els liberals i apliquen diverses reformes:

- **Llei d'Associacions** de 1887, per la qual es poden presentar a eleccions els partits de l'oposició.
- **Sufragi universal masculí** dels majors de 25 anys a les **eleccions generals**.
- nou **Codi civil**
- **Llei del jurat**

1897: Cánovas és assassinat per un anarquista.

c) CACIQUISME I FALSEJAMENT ELECTORAL

El sistema de la Restauració es mantenia gràcies al **caciquisme**, és a dir, la presència de persones amb poder econòmic a cada poble (els cacics).

- Els **cacics** solien ser membres de l'aristocràcia rural o funcionaris (secretaris, advocats...). Tenien una forta influència sobre la societat, mitjançant **coaccions i accions fraudulentas**, com ara realitzar tràmits burocràtics (informes, certificats...).
- N'hi havia dos tipus:
  - **caciquisme persuasiu** (obediència al cacic com un fet normal)
  - **caciquisme coactiu** (fer servir mesures administratives i fer ús de la força pública o les *partides de la porra*).

A canvi d'aquests favors orientaven el vot i manipulaven els resultats electorals.

- El procés de preparació de les eleccions començava amb **l'encasellat**: el Ministeri de Governació emplenava les caselles corresponents als districtes electorals amb els noms dels candidats que el govern tenia previst que sortissin elegits. Posteriorment, el governador civil de cada província buscava l'acord amb els cacics per aconseguir ajustar els resultats electorals a les instruccions rebudes.
- Per aconseguir els resultats previstos es recorria al **frau o manipulació electoral**, conegut com a **tupinada**. Es compraven vots, s'inclòien vots falsos i era freqüent que en el cens hi figuressin difunts.

1.3. L'oposició al sistema

a) EL REPUBLICANISME

El final de la I República i la instauració de la monarquia borbònica suposen una forta repressió cap al moviment republicà, especialment el federal. La derrota de 1873 va comportar una divisió dels diferents sectors republicans.

REPUBLICANS UNITARIS

- El **Partit republicà Possibilista** d'Emilio Castelar acceptarà el sistema de la Restauració.
- El **Partit Republicà Progressista** de Manuel Ruíz intentarà accions violentes i insurreccions armades contra la monarquia, però fracassarà i el partit es desintegrarà.
- El **Partit Republicà Centralista** de Nicolàs Salmeron serà el nucli de l'oposició republicana centralista, i acabarà encapçalant la coalició **UNION REPUBLICANA** a les eleccions generals.

REPUBLICANS FEDERALS

Després de la desfeta de la República Federal patirà una divisió interna. A finals de segle tindrà una forta implantació a Catalunya. A la mort de Pi i Margall el 1901 pujaran altres líders: Josep Ma Ribot i Valentí Almirall.

b) EL CARLISME

Després de la derrota de la III Guerra Carlina, aquest grup conservador optarà per la via política i abandonarà la via armada.

1.4. La Guerra de Cuba

a) CAUSES

Cuba forma part de la Corona espanyola des del descobriment d'Amèrica. De Cuba Espanya importa tabac i sucre. A partir de mitjans de segle XIX la major part de les exportacions cubanes van als EUA.

1878: acaba l'intent d'independència amb el compromís de l'estat espanyol de donar major autonomia a l'illa i reconèixer els mateixos drets que al territori peninsular (**Conveni de Zanjón**)

1888: s'aboleix l'esclavitud però queden aturades la resta de reformes.

1891: l'estat espanyol augmenta els impostos aranzelaris (**Aranzel Cànovas**) dels productes que Cuba importa d'altres països com EUA, generant gran malestar a l'illa i a EUA, que adquiria bona part dels seus productes.

1893: el Pla de Reformes Colonials, elaborat pel ministre Maura, és rebutjat a les Corts.

b) PROCÉS D'INDEPENDÈNCIA

1893: apareix el **Partido Revolucionario Cubano**, liderat per José Martí, amb la intenció de declarar la independència.

1895, febrer: té lloc el **Grito de Baire**, insurrecció armada dels **mambises**, revolucionaris cubans. Cànovas envia l'exèrcit comandat per **Martínez Campos**.

- S'estableix una forta repressió, dirigida pel general **Weyler**, contra rebels i camperols per evitar una altra revolta. **Comença la guerra.**

1896: Filipines s'afegeix a la rebel·lió. A l'illa s'havia format la **Lliga Filipina**, fundada per José Rizal, que exigia l'expulsió dels espanyols i la confiscació dels latifundis.

1897: mort de Cànovas. Sagasta busca una **solució pactada**, concedint l'autonomia de l'illa, el sufragi universal i l'autonomia aranzelària. Els independentistes, amb **ajuda dels EUA** rebutgen les reformes i continuen la lluita.

- Espanya va enviar gairebé 200.000 soldats a l'illa, molts dels quals van emmalaltir o morir a causa de les malalties tropicals i la manca de serveis sanitaris.
- Les **classes populars** a Espanya rebutgen la guerra i s'oposen a les quintes, ja que els **fills de la burgesia** poden comprar l'exempció d'anar a la guerra.

c) FINAL DEL CONFLICTE

1898, abril: els EUA envien a la Havana el cuirassat **Maine**, que explota causant la mort dels tripulants. EUA responsabilitza Espanya i li fa un ultimàtum per abandonar l'illa, però Espanya no renuncia. EUA, durant la presidència de **McKinley**, li declara la guerra, que tindrà dos fronts: Cuba i Filipines.

- Espanya és derrotada a les batalles navals de **Santiago** (Cuba) i a la de **Cavite** (Filipines).

1898, desembre: es signa la **Pau de París**, per la qual Espanya ha d'abandonar les, darreres colònies: Cuba, Puerto Rico i Filipines, que passen a ser un protectorat dels EUA.

1.5. La crisi de 1898

DESASTRE DEL 98. La derrota en la guerra va comportar una commoció moral col·lectiva, que contemplava el panorama d'un imperi derrotat i d'un país en crisi.

GENERACIÓ DEL 98. La derrota colonial va obrir un període de pessimisme, reflectit a la literatura amb la **Generació del 98**: reflexió crítica sobre l'endarreriment d'Espanya respecte d'Europa. Defensaven que Espanya necessitava una regeneració moral, social i cultural.

REGENERACIONISME. Políticament apareix el Regeneracionisme (intents de regenerar el país), posant en evidència els vicis polítics del sistema de la Restauració: crisi d'estat.

REGIONALISME. A Catalunya va agafar força el moviment Regionalista (antecedents del Nacionalisme), seguint l'exemple emancipador de les colònies.

2. SOCIETAT I MOVIMENT OBRER

4.1. De la societat estamental a la societat de classes

a) LA NOVA ORGANITZACIÓ SOCIAL

Amb la desaparició de l'absolutisme les lleis estableixen la igualtat jurídica, de manera que es posa fi als privilegis de la noblesa i el clergat.

Amb la revolució industrial apareixerà la **societat de classes**: rics (burgèsia, que té el poder econòmic) i pobres (proletariat industrial, pagesos i treballadors urbans).

Les classe mitjana serà la **petita burgesia urbana** (professions liberals: funcionaris, advocats, metges, professors..)

b) ELS NOUS GRUPS DIRIGENTS

La **burgèsia** és la nova classe dirigent de l'etapa industrial. El seu poder econòmic és degut a:

- Compra de terres desamortitzades
- Inversions industrials (especialment a Catalunya)

A partir de 1833 els governs liberals estaran controlats per la burgesia.

c) LES CLASSES POPULARS

Són classes analfabetes, sense recursos econòmics ni accés a la política.

- menestrals artesans
- treballadors de serveis (criats, treballadors urbans...)
- obrers industrials (proletariat)
- pagesos (molts dels quals són jornalers, sobretot al sud de la península)

El **proletariat industrial** apareix a mitjans de segle XIX amb les primeres fàbriques. Són mà d'obra assalariada, amb condicions laborals dures i salari que no permet la subsistència familiar.

- És habitual el treball infantil a partir de 7 anys.
- Gran discriminació de gènere (les dones cobraven la meitat que els homes)
- No hi ha subsidis d'atur i seguretat social.

4.2. Les teories socialistes

a) LES TEORIES SOCIALISTES

El Socialisme apareix de forma simultània a França i a Anglaterra entre el 1830 i el 1840. Apareix com a reacció crítica davant les repercussions socials de la revolució industrial, i també com a alternativa ideològica al pensament burgès liberal, ja que aquest no defensa els interessos de les classes populars.

Socialisme UTÒPIC: crear comunitats ideals (comunisme)

- Posa de manifest les condicions de vida de la classe obrera. Critica el sistema capitalista, el qual consideren imposat i no pas elegit democràticament. Estan en contra de la propietat privada, que consideren la causa fonamental dels grans desequilibris entre les classes socials.
- Creen models teòrics de comunitats ideals on s'hi barregen activitats agrícoles i industrials.
- Primeres aplicacions en la realitat: Tallers Nacionals de França (Louis Blanc), a la revolució del 1848.

Socialisme CIENTÍFIC: dictadura del proletariat (marxisme)

- És la teoria del socialisme defensada per **Karl Marx (1848: Manifest comunista)** com a crítica i alternativa al capitalisme. S'anomena científic perquè parteix del capitalisme i presenta, pas a pas, la manera de substituir-lo pel comunisme.

Socialisme LLIBERTARI: destruir l'estat i eliminar l'autoritat (anarquisme)

- Aquest corrent de pensament apareix de forma simultània al socialisme científic, i esdevé el sector radical i crític als plantejaments de dictadura del proletariat desenvolupats pel Marxisme.

b) LA I INTERNACIONAL

Marxistes (comunistes) i anarquistes s'enfrontaran ideològicament als Congressos de la **I Internacional (AIT)**, fundada a Londres el **1864** amb l'objectiu d'organitzar el moviment obrer internacional.

A Espanya arribaran delegats obrers representants de totes dues ideologies. L'anarquisme tindrà influència a Catalunya, Andalusia i València. El marxisme tindrà influència a Madrid.

4.3. Les primeres organitzacions obreres

a) EL LUDISME i el MUTUALISME

- **LUDISME.** En la dècada de 1820, el Ludisme (Ned Ludd) va ser la primera expressió de rebel·lia obrera contra la introducció de màquines, a les quals s'atribueix la responsabilitat de la pèrdua de llocs de treball. Les accions ludistes consistien en cremar o destrossar màquines. L'incident més rellevant serà l'incendi, l'agost de 1835, de la fàbrica Bonaplata.
- **MUTUALISME.** El primer associacionisme obrer neix en forma de Societats de Socors Mutus. Mitjançant una petita aportació (quota) els obrers rebien una ajuda en cas d'atur, malaltia, i si es produeix la defunció de l'obrer, la família cobra una quantitat.

b) EL SINDICALISME

Les primeres associacions sindicals es va formar a Catalunya cap el 1840. La primera és la **Societat de Teixidors de Barcelona**, vinculada a l'Associació Mútua de Teixidors de cotó. Els primers sindicats són federacions d'oficis de cada sector.

La forma de lluita sindical serà la vaga.

- L'associacionisme obrer serà il·legal menys durant els períodes de govern progressista i democràtic.
- Els conflictes més importants seran la vaga de les selfactines el 1854 i la vaga de 1855 (1a vaga obrera de l'estat).
- La tornada dels moderats prohibirà totes les associacions obreres i reprimirà els obrers.

c) LES REVOLTES PAGESES

Els jornalers del camp a Andalusia patien una greu situació de fam i misèria a causa de la desamortització de Madoz, que havia fet passar la majoria de les antigues terres comunals a mans privades.

Protagonitzen a mitjans de segle una onada de manifestacions i d'accions violentes: crema de camps i bestiar. El 1885 té lloc a Andalusia, Aragó i Castella un moviment d'ocupació de terres. Entre el 1861 i el 1867, 600 pobles es revoltien i formen un exèrcit de 10.000 homes. També apareix el bandolerisme. Aquest moviment es va estendre i serà durament reprimat.

4.4. L'Internacionalisme obrer durant el Sexenni

a) SOCIALISME UTÒPIC I REPUBLICANISME

El Republicanisme recollirà en el seu programa idees del Socialisme Utòpic, difós cap a la dècada del 1830.

- Cooperativisme (Fourier)
- Igualtat social (Saint Simon)
- Federalisme (Proudhon)

La classe obrera catalana i els jornaleros andalusos donaran suport a aquest corrent polític. Figures importants són **Felipe Monlau**, **Abdó Terradas**, **Narcís Monturiol** i **Joaquín Abreu**.

b) L'ANARQUISME

LA FEDERACIÓ REGIONAL ESPANYOLA DE L'AIT

La revolució de 1868 permet que arribin a Espanya les idees socialistes i anarquistes. Aquest mateix any, un enviat de l'AIT, **Giuseppe Fanelli**, va crear a Madrid i a Barcelona els primers nuclis de la Internacional. Va difondre els ideals anarquistes, cosa que va fer creure als afiliats espanyols que aquest era el programa oficial de la I Internacional.

El 1870 es reuneix a Barcelona un Congrés Obrer que dona pas a la **Federació Regional Espanyola de l'AIT**: la FRE, amb 89 delegats, 74 dels quals són del tèxtil català (Les tres Classes del Vapor, Teixidors...)

Acords del Congrés de Barcelona:

- Afiliar la FRE a l'AIT
- Via de l'apoliticisme; sindicats (vinculació al moviment anarquista)
- Forma de lluita: la vaga

Durant la República, la FRE participà activament en el manteniment de la República Federal. Els sindicats catalans donaren suport al model federal de Pi i Margall, mentre que els sindicats valencians optaren pel moviment cantonalista.

b) EL SOCIALISME

LA NOVA FEDERACIÓ MADRILENYA (1971)

La major part de sindicats eren anarquistes, llevat de Madrid, que, per influència del gendre de Marx (**Paul Lafargue**), van formar la **Nova Federació Madrilenya (NFM)**, que més endavant donaria pas al PSOE.

Les vies de lluita socialista seran la política i la sindical.

4.5. Anarquisme i socialisme durant la Restauració

a) LA REPRESSIÓ

Després el fracàs de la I República, el moviment obrer fou durament reprimint pel govern de la Restauració. Els sindicats continuen la lluita de manera clandestina.

b) EVOLUCIÓ DE L'ANARQUISME

La repressió política sindical va fer que adoptés un gir cap als sectors més radicals. Va aparèixer el terrorisme obrer o propaganda pel fet, amb accions violentes dirigides contra els pilars bàsics del capitalisme: l'Estat, la burgesia i l'Església.

1881: la FRE reapareix amb el nom de **FTRE (Federació de Treballadors de la Regió Espanyola)**, per adaptar-se a la nova legislació, que prohibia els partits internacionals.

- **1881-1890: ETAPA SINDICAL.** Via pacífica, vagues i manifestacions.
- **1890-1897: ETAPA TERRORISTA**
  - Influències de les tesis de l'anarquista Kropotkin, divulgades per l'italià Malatesta. Els sindicats pacífics se separen de la FTRE (és el cas del sindicat català Les Tres Classes del Vapor)
  - 1883: Fets de la Mà Negra (associació secreta que provoca incendis i assassinats). 1892: Atemptats a Andalusia. 1893: Bombes a Barcelona: contra Martínez Campos, el Liceu i l'església (processó de Corpus)
  - 1897: Cánovas del Castillo és assassinat per un anarquista italià.

El **1890** es va celebrar per primera vegada l'**1 de maig** com a dia internacional del Treball, que commemorava la repressió a Chicago dels treballadors condemnats a pena de mort el 1886.

L'**1 de maig** de 1890 hi va haver diverses manifestacions obreres a tot l'estat demanant la jornada laboral de 8 hores.

c) EVOLUCIÓ DEL SOCIALISME

La Nova Federació Madrilenya també va reaparèixer després de la repressió inicial, sota el nom de **Agrupación Socialista Madrileña**, el **1879**, sota la direcció de Pablo Iglesias (es considera la fundació del PSOE)

- La tendència de la ASM fou marxista.
- Les vies de lluita van ser la sindical (UGT) i la política (PSOE)

El **1888**, durant l'Exposició Universal de Barcelona, es va constituir el PSOE i la UGT (Unió General de Treballadors, com a sindicat obrer marxista), i el socialisme s'estengué des de Madrid cap al País Basc i Astúries.

El PSOE no passava dels 10.000 afiliats, mentre que la UGT ja en tenia uns 46.000.

3. ECONOMIA

3.1. Evolució demogràfica

a) EL CREIXEMENT DE LA POBLACIÓ

Durant el segle XIX es produeix a Europa un fort creixement demogràfic a causa del manteniment d'una **natalitat elevada** i a una **disminució de la mortalitat**.

- **ESPANYA** passa d'11 milions a **18 milions** a finals de segle.
- A **CATALUNYA** el creixement és més elevat: es passa de **0,9 milions** a **1,9 milions**.

Les causes del creixement van ser:

- la desaparició de determinades **epidèmies**
- la millora de la **dieta** i l'expansió d'alguns conreus com el blat i la patata.
- així i tot, el creixement era més baix que a Europa, a causa de la **taxa de mortalitat infantil** i de les guerres Carlines

b) LES MIGRACIONS

Creixement de les ciutats i èxode rural:

- Ràpid procés d'**urbanització**. Migracions de camp a ciutat i d'interior a costa.
- **Madrid** creix com a **centre polític**. **Barcelona** creix com a **centre industrial**.

Migracions transoceàniques:

- Procedents sobretot del **nord (Galícia i Astúries)** amb destí a **Sudamèrica**.

3.2. Transformacions de l'agricultura

a) LES REFORMES AGRÀRIES

Les **desamortitzacions progressistes de Madoz i Mendizabal (1855)** comporten:

- Abolició dels **senyorijs feudals** i dels **drets eclesiàstics**.
- Les terres expropiades eren subhastades i venudes, de manera que l'estat liberal en treia beneficis. Gràcies a això, es van atenuar els problemes de la **Hisenda pública**.
- Aquestes terres les comprava la **burguesia** (militars, funcionaris i comerciants), que volia treure'n beneficis ràpids sense arriscar-se en grans inversions. Així es va consolidar la **propietat privada** i la terra es va transformar en una **mercaderia**.
- Els pagesos no tenien accés a la propietat de les terres i havien de treballar-les com **arrendataris** o **jornalers**. El suport pagès a la causa carlina és degut al descontentament amb el govern liberal.
- La conseqüència més important va ser un **augment important de la superfície conreada**.

b) EL CREIXEMENT DEL SECTOR AGRARI

A **ESPANYA**, el major creixement es produeix en els **cereals**, i ja no caldrà la importació d'altres països.

- s'estén el conreu de **blat de moro** i de la **patata**
- la **ramaderia ovina** pateix un retrocés, mentre que la **porcina** augmenta

A **CATALUNYA**, l'augment del producte agrari va ser el resultat de:

- l'**especialització** en un producte i la **intensificació** de l'ús del sòl
- obres d'irrigació com el Canal d'Urgell

Els productes més importants van ser:

- La **vinya (conreus vitícoles)**, per fer vi i aiguardent. Va constituir el motor principal de l'agricultura, especialment a partir del moment en què la fil-loxera va envair França.
- Les **oliveres** i els **arbres fruiters**

c) EL PROBLEMA DE L'ESTRUCTURA DE LA TERRA

L'estructura de la terra (minifundis al nord i latifundis al sud) va dificultar un augment de la productivitat.

- Als **minifundis**, la producció era insuficient per alimentar una família, el que va obligar molts pagesos a emigrar
- Als latifundis s'invertia poc en les terres, els sistemes de conreu eren tradicionals i treballats per mà d'obra barata, ja que els propietaris prioritzaven obtenir beneficis fàcilment.

A Catalunya, l'expropiació de les terres no va generar grans alteracions en l'estructura de la propietat, ja que anteriorment la propietat latifundista, nobiliària i eclesiàstica no tenia gran pes, i perquè els contractes a llarg termini (**emfiteusi**, **rabassa morta**) havien permès als pagesos tenir el domini de la terra sense ser-ne propietaris.

- **emfiteusi**: contracte pel qual algú té a perpetuïtat una terra mentre ell o els seus successors paguin un cens periòdic al senyor
- **rabassa morta**: contracte de conreu pel qual se cedia una parcel·la a un pagès (rabassaire) perquè hi conreés vinyes. El contracte es mantenia mentre les vinyes fossin vives.

3.3. La industrialització

a) LA INDÚSTRIA A CATALUNYA

La indústria cotonera i les màquines de vapor:

- El procés de mecanització comença a la fàbrica **Bonaplata** de Barcelona (**1832-1833**). Va ser la primera fàbrica que funcionava amb vapor.
- L'Espanya Industrial Societat Anònima Tèxtil va ser fundada a Madrid el 1847, però amb la fàbrica a Barcelona.
- La mecanització va suposar una disminució notable dels costos i dels preus de venda, cosa que va solucionar els problemes d'escassetat de mà d'obra a causa de la Guerra del Francès.
- Els preus més baixos van estimular la demanda, que va comportar una fase de creixement del sector tèxtil, només interrompuda per la Guerra de Secessió americana, a causa de les dificultats dels empresaris per proveir-se de matèries primeres.
- Així i tot, a partir de l'any 1874 va començar una nova fase expansiva marcada per la mecanització del teixit, la renovació de l'estructura industrial, la creació de nombroses societats per ampliar capitals i l'extensió de la mecanització al sector de la llana català.

Els límits de la indústria tèxtil (l'escassetat de carbó i la debilitat espanyol) van portar a la creació de colònies industrials i de l'adopció d'una política proteccionista:

Les colònies industrials:

- A Catalunya no hi havia prou carbó per construir més fàbriques de vapor, per tant es va haver de buscar l'aprofitament dels salts d'aigua (fàbriques hidràuliques) sobretot del Ter i del Llobregat.
- Les colònies industrials eren petites ciutats enmig de l'entorn rural, on la fàbrica i els habitatges obrers eren la característica principal. També hi havia la residència de l'amo, l'església i l'economat o botiga de queviures.
- El moviment obrer a les colònies estava menys organitzat que a les ciutats a causa de la desconexió dels obrers amb altres fàbriques.

La política proteccionista:

- La superioritat anglesa en els preus i en el control del mercat va obligar la indústria catalana a protegir la seva producció (política proteccionista)

La diversificació industrial:

- El predomini de la indústria tèxtil no impedia el desenvolupament d'altres sectors. Per això, a finals de segle es van iniciar dues indústries pioneres: l'electricitat i la telefonia.

b) LA INDÚSTRIA A ESPANYA

La **siderúrgia**, el sector que va acompanyar el sector tèxtil en la implantació de la indústria moderna, va estar molt lligada al desenvolupament de la **mineria de ferro i del carbó**.

- Des del punt de vista econòmic hi ha dos requisits per convertir-se en una **potència siderúrgica**: **abundància de carbó i demanda dels productes de la indústria**.
- La zona que va convertir-se en símbol de la siderúrgia fou **Biscaia**. Es va consolidar l'eix comercial entre **Bilbao i Cardiff**, basat en l'exportació de mineral de ferro a Gran Bretanya i la importació de carbó gal·lès als forns bascos.
- Entre 1874 i 1914 hi va haver una **expansió minera**. Les causes eren:
  1. Augment de demanda internacional
  2. Avenços en les tècniques d'explotació
  3. Legislació minera 1868
  4. Endeutament crònic de la Hisenda espanyola
- Per tal de disminuir el dèficit crònic de la Hisenda espanyola, l'explotació de les mines les realitzaren companyies estrangeres (Compagnie des Mines de Huelva, 1855).
- Durant les dues últimes dècades del segle es van constituir les grans empreses siderúrgiques basques: el 1880 l'empresa **Altos Hornos de Vizcaya** va construir diversos alts forns, i el **1882** es va crear la **Sociedad Anónima Altos Hornos y Fábrica de Hierro y Acero de Bilbao**.
- El desenvolupament de l'acer anglès fou el principal factor de l'auge de la mineria de ferro. El **convertidor Bessemer**, que fabricava acer en sèrie a partir d'un lingot de ferro, va estimular la demanda de ferro.

La mineria del **carbó** es va desenvolupar a **Astúries** i va anar estretament lligada a les ajudes de l'Estat, ja que el carbó era d'escassa qualitat i els costos d'extracció, elevats.

3.4. Canvis econòmics

a) EL FERROCARRIL

Llei general de ferrocarrils (1885)

1. Estructura radial, amb centre a Madrid (es va consolidar un estat centralitzat)
2. Diferència de l'amplada de vies amb Europa (15 cm més grans, Espanya 1,668mm, Europa 1,435mm) per tal d'augmentar la potència de les locomotores i superar pendents més pronunciats
3. La construcció la van realitzar les companyies, que rebien una subvenció del govern.
4. Autorització a les companyies per importar lliures d'aranzels els materials utilitzats en la construcció ferroviària.

b) LES DIFICULTATS DEL MERCAT

A causa de l'amplada de les vies i de l'estructura radial:

- No van quedar comunicades les regions amb una economia més dinàmica.
- Va haver dificultat d'intercanvis amb Europa, ja que per passar la frontera calia un transbord, cosa que comportava un augment de costos i temps.

c) L'AUGMENT DEL COMERÇ EXTERIOR

Dues grans etapes:

- la primera (1815-1850) va ser de creixement modest, però sostingut
- la segona (1850-1900), de major augment per influència de l'expansió internacional.
  - navegació potenciada per l'energia del vapor
  - increment de les exportacions (oli i vi) i importacions (cotó)

d) HISENDA, BANCA I DINERS

El 1845, el govern va impulsar una reforma fiscal per eliminar les exempcions dels privilegiats.

Els nous impostos no incloïen les rendes personals (treball i capital), l'Estat no va aconseguir augmentar la recaptació, i per tant van perpetuar del **dèficit d'hisenda** i va **augmentar el deute públic**.

1. EVOLUCIÓ POLÍTICA

1.1. La crisi de la Restauració

a) EL REGENERACIONISME

És un corrent polític i ideològic que té per objecte intentar regenerar Espanya de la crisi en la qual es troba immersa. Ja ho havia proposat Valentí Almirall anteriorment, però la idea partirà dels plantejaments següents del polític **Joaquim Costa**.

Objectiu:

- Fomentar la riquesa del país (proteccionisme industrial i reforma agrària).
- Escolarització pública (posar fi a l'analfabetisme)
- Oblidar glòries passades per part de l'oligarquia (església, exèrcit i terratinents)

El **general Polavieja** va escriure un manifest a favor de les reformes d'Espanya (1898).

El 1902 Joan Maragall escriu l'**Oda a Espanya**, que es considera el primer text regeneracionista.

1902: Alfons XIII puja al tron

REFORMES DELS GOVERNS REGENERACIONISTES

1. Govern Silvela (1899-1901)

Govern conservador que intenta un programa de reformes. Augmenten els preus dels productes de primera necessitat i crea nous impostos per aturar la crisi.

La burgesia catalana estarà en contra dels pressupostos generals de l'estat, i es neguen a pagar els nous impostos (**tancament de caixes**: boicot a la recaptació fiscal). El govern decideix embargar i empresonar els morosos. Es declaren **vaga general** i **l'estat de guerra**. Finalment el govern dimiteix. El **1901** es va reprendre el torn dinàstic.

2. Govern Maura (1904-1909)

El conservador Antonio Maura intenta fer una revolució o reforma àmplia de l'estat des del mateix govern. És l'anomenada **revolució des de dalt**, sense comptar amb el poble, per impedir una revolució social. Es basa en la **massa neutra**, una nova classe política que fins aleshores havia estat indiferent a la participació política.

Reformes de Maura:

- nova **Llei electoral** i **Llei de Reforma de l'Administració local** (més autonomia per als Ajuntaments) per posar fi al frau electoral i integrar el catalanisme.
- **dret de vaga** (limitat). Pretén sufocar una revolució social, fent concessions al poble.
- **Institut Nacional de Previsió** (creació d'assegurances per als obrers)

- control de l'ordre públic i repressió obrera.

Dimiteix després de la **Setmana Tràgica**.

3. Govern Canalejas (1910-1912)

Després de la Setmana Tràgica pujarà al govern el liberal Canalejas, que portarà a terme les següents reformes:

- reducció d'impostos sobre el consum
- llei de reclutament obligatori, a través del sorteig (**Llei de lleves**). Els fills de les classes benestants també hi estaran obligats.
- regulació de les condicions laborals obreres
- finançament propi dels Ajuntaments
- **ley del candado**: limita l'establiment de nous ordres religiosos
- vist-i-plau al projecte de **Llei de Mancomunitats** de províncies.

Canalejas serà assassinat el **1912** per un anarquista. Després de Canalejas, el sistema de torns de partits entrarà en crisi.

b) LES FORCES D'OPOSICIÓ AL SISTEMA

Carlins (ara es diran jaumistes, ja que donen suport a Jaume de Borbó). Creen el Requetè: organització paramilitar, i el **1919** el **Partido Católico Tradicionalista**.

Republicans espanyols:

- **Unión Republicana** (Salmerón)
- **Partido Reformista** (Azaña): Futura Izquierda Republicana
- **Partido Radical** (Lerroux)

Partido Republicano Radical

Fundat el **1901** per un periodista andalús instal·lat a Barcelona: **Alejandro Lerroux**.

- Organitza les meriendas fraternales i las Casas del Pueblo. Fa mítings per buscar suport popular.
- Farà creure als obrers que el nacionalisme és un moviment exclusivament burgès.
- Promou la creació de **Solidaritat Obrera**: Unió dels partits obrers contra els partits conservadors.

Bases ideològiques:

- Defensor dels obrers
- Anticlericalisme
- Antinacionalisme
- Demagògic i incitador de les revoltes

Partits i sindicats obrers:

- **PSOE** (Pablo Iglesias)
- **UGT** (Largo Caballero)
- **CNT** (Salvador Seguí, Àngel Pestaña, Joan Peiró)

Partits nacionalistes:

- **La Lliga Regionalista**: Conservadors i burgesos. Monàrquics. Diari: La veu de Catalunya. Líders: Francesc Cambó i Enric Prat de la Riba.
- **Republicans (UFNC: Unió Federal Nacionalista Republicana)**. Tenen diari propi: El Poble català.
- **CADCI** (Centre autonomista de dependents del Comerç i de la Indústria). Té caràcter nacionalista i mutualista
- **PNV** (Euskadi)

1.2. Setmana Tràgica

a) ANTECEDENTS

1. Solidaritat Obrera

El **1902** s'organitza una **vaga general** contra els efectes de la crisi.

El **1909** es funda **Solidaritat Obrera**, aglutinant el Moviment obrer socialista, Lerrouxista, i anarquista, amb uns 15.000 obrers en total.

2. La crisi del Marroc

En plena crisi colonial prèvia a la 1ª Guerra Mundial, el **1906** el **Marroc** es converteix en un protectorat francoespanyol.

Maura, president del govern, intentarà aprofitar aquest fet per refer-se de la pèrdua colonial del 1898, i inicia l'**extracció minera a la zona del RIF**. La població rifenya s'hi oposa i Maura respon enviant-hi tropes. D'entre els cridats a files hi ha reservistes casats amb fills, mentre que els fills dels rics es lliuren del reclutament. Creix el **sentiment impopular contra la guerra del Marroc i Maura**.

b) FETS

1909, 26 de juliol: es convoca una **vaga general a Barcelona** i és durament reprimida per Maura.

1909, 27 de juliol: la situació es **radicalitza** i s'organitzen **barricades** al carrer. Masses incontrolades comencen a **cremar edificis religiosos**. Maura decreta l'estat de guerra i envia tropes provinents de València. Les tropes disparen contra la gent, entre la qual hi ha dones i nens que protestaven contra la guerra.

Solidaritat Obrera, encapçalada per **Lerroux**, dirigeix els fets. Les consignes són:

- **Antimilitarisme**
- **Anticlericalisme**

Davant la impossibilitat de lluitar contra l'exèrcit, la ràbia es gira contra els convents i escoles religioses. En total se'n cremen uns 70 en una setmana.

L'acció de l'exèrcit deixa prop de **90 morts i molts ferits**.

c) CONSEQÜÈNCIES

- **REPRESSIÓ MOLT DURA.** El govern de Maura aplicarà una repressió molt dura: detencions, desterraments, i afusellaments. Una de les víctimes és el pedagog **Francesc Ferrer i Guàrdia**, fundador de l'escola Moderna (laica).
- **FOCUS EN ELS ANARQUISTES.** Lerroix, instigador de l'anticlericalisme, no serà jutjat, ja que la repressió recaurà sobre els anarquistes.
- **REORGANITZACIÓ DE L'OPOSICIÓ.**
  - Dissolució de **Solidaritat Catalana**, a causa del suport de la Lliga al govern en la repressió obrera.
  - Creació del **Partido Reformista**, partit republicà de caràcter moderat.
  - Increment de l'anarcosindicalisme.

1.3. La crisi de 1917

a) LA 1a GUERRA MUNDIAL

Durant la **1a Guerra Mundial (1914-1918)** l'actitud del govern espanyol fou de **neutralitat**, tot i que hi haurà partidaris de cada bàndol: **aliadòfils** (liberals d'esquerra i republicans) i **germanòfils** (conservadors, militars, aristòcrates i la Lliga).

Aquesta neutralitat afavorir un període d'expansió, ja que Espanya es convertir en subministradora de productes agrícoles i industrials a les potències bel·ligerants. Van ser anys de bons negocis i ràpids i fàcils.

Un altre fet a destacar de la 1 Guerra Mundial fou l'**esclat de la revolució russa el 1917**. El triomf del **comunisme** donarà força al moviment obrer.

b) LA CRISI DE 1917

CRISI POLÍTICA

Per una part, les organitzacions sindicals convoquen una **vaga general** el març per protestar per l'encariment dels productes de primera necessitat. Per l'altra, els militars que estaven en desacord amb el sistema d'ascensos dels oficials s'organitzen en unes **juntes de defensa**.

Davant la crisi que viu el país el govern Dato decidirà **suspendre les Corts**. La Lliga convoca **el 5 de juliol de 1917 l'Assemblea de Parlamentaris**, una reunió de diputats a l'Ajuntament de Barcelona, assumint el paper de reformar l'estat.

Acords:

Dato (que havia format govern el **1913**) prohibirà l'Assemblea i els parlamentaris es traslladen al Parc de la Ciutadella, i el govern hi envia la **guàrdia civil**. Comença la **resposta popular**.

CRISI SOCIAL

La CNT i UGT convoquen una vaga general entre el **13 i el 17 d'agost** en suport als diputats de la Ciutadella. La Vaga comença al **sector ferroviari** i s'hi afegeixen els altres sectors. **L'exèrcit reprimirà durament els obrers**.

CONSEQÜÈNCIES DE LA CRISI

- **separació Lliga i obrers**: la burgesia veu amb temor la mobilització obrera
- **1918: Francesc Cambó** de la Lliga entra com a **ministre del govern liberal** de García Prieto. Els republicans ho consideren una traïció
- **1921**: apareix el **Partit Comunista (PCE)**, com una escissió radical del PSOE.

1.4. La crisi entre 1918-1923

a) AGITACIÓ SOCIAL. EL PISTOLERISME

CRISI ECONÒMICA. La fi de la guerra i la fi de la demanda va acabar amb l'eufòria econòmica i desencadenà una forta crisi (tancament empreses, atur, desocupació).

- per mantenir els beneficis, es van pujar els preus, mentre que el poder adquisitiu de les famílies va disminuir
- a partir del 1920 van tornar a pujar les importacions de maquinària i matèries primeres, cosa que va acabar generant un dèficit comercial

1918: CONGRÉS A SANTS. Després de la repressió del 1917, la CNT celebra un **Congrés a Sants** i decideix crear els **Sindicats Únics**: agrupen tots els obrers d'un ram.

- Un dels líders era **Salvador Seguí** (El Noi del sucre), que representa el sector moderat.

1919: VAGA DE LA CANADENCA. Els obrers de la fàbrica hidroelèctrica **La Canadencia** es declaren en vaga. Els altres sectors s'hi afegeixen.

- la reacció de la burgesia davant la mobilització obrera serà crear la **Federació Patronal**. Un dels acords és la tècnica del **locaut** (tancar fàbriques i deixar obrers sense feina ni salari. Al cap d'un temps la reobren).
- els empresaris creen el **Sindicat Lliure**, que organitza obrers contra obrers, però en realitat el que farà la burgesia serà llogar **pistolers a sou** per tal que matessin els líders sindicals. Es cometen assassinats sense que la policia intervingui, o fins i tot ho justifiqui (**Llei de Fugas**: simulen la fuga de sindicalistes per disparar-los per l'esquena).
- Moren assassinats **Salvador Seguí** i **Francesc Layret**.

Trienni bolxevic. Entre el **1918 i el 1921** es produeixen mobilitzacions al sud d'espunya, sobretot a Andalusia, Castella-la-Manxa i Extremadura. S'exigia el **repartiment de terres** per als pagesos, seguint l'exemple de la **Revolució russa**.

Les revolucions inclouen **l'ocupació de terres**. El govern va donar una resposta molt repressiva, declarant l'estat de guerra, empresonant els líders pagesos i il·legalitzant les organitzacions obreres.

Clima de guerra civil. L'exèrcit aprofita el context de caos per fer un **cop d'estat feixista** a l'estil de la Itàlia de **Mussolini (1922)**. A Alemanya, mentrestant, **Hitler** lidera el **Partit Nacionalsocialista Obrer Alemany**, d'ideologia feixista.

b) LA DESCOMPOSICIÓ POLÍTICA. GOVERNS DE COALICIÓ

A causa de la fragmentació dels partits dinàstics, es va recórrer a la fórmula de **governos de**

concentració entre dinàstics, reformistes i la Lliga, cosa que no va tenir èxit.

El més important dels governs de concentració va ser l'anomenat **Govern Nacional**, presidit per Maura, i que incloïa el catalanista **Francesc Cambó** com a ministre.

Entre 1917 i 1923 hi va haver **14 governs diferents**, però cap va durar més de vuit mesos. Aquests governs inestables sovint no tenien prou majoria per aprovar els pressupostos i havien de recórrer a mesures d'excepció (governar a base de decrets- llei, suspendre les garanties constitucionals i dissoldre les Corts).

Quant a Catalunya, el **1919** es va presentar a Madrid un **projecte d'Estatut**, que proposava una constitució pròpia, un parlament elegit per sufragi universal i àmplies competències a la nova administració catalana. Però aquest projecte va ser **mal rebut** a Madrid i a tota Espanya. Amb l'augment de les tensions socials a Catalunya, la Lliga va decidir donar suport al govern de Madrid i va **ajornar el projecte**.

c) EL PROBLEMA DEL MARROC. LA DERROTA D'ANNUAL

El **desastre d'Annual** va ser una derrota militar davant fets rifenys comandats per Abd-El-Kreim prop de la localitat d'Annual, el **22 de juliol de 1921**. En total, hi va haver més de **tretze mil morts** en l'exèrcit espanyol, comandat pel general Silvestre.

Aquesta derrota va provocar un impacte terrible en l'opinió pública, que ja era contrària a la guerra, hi va haver grans protestes i els diputats republicans i socialistes van reclamar al Parlament l'abandonament del Marroc.

Es va constituir una comissió d'investigació, presidida pel **general Picasso**, per posar de manifest la **corrupció i la ineficàcia** de l'exèrcit espanyol destinat a l'Àfrica.

1.4. La dictadura de Primo de Rivera (1923-1931)

a) LA DESCOMPOSICIÓ DEL SISTEMA DE LA RESTAURACIÓ

CRISI SOCIAL

Entre el 1898 i el 1931, la tensió social va ser constant. La resposta habitual dels poders públics era detenir els dirigents obrers, tancar els diaris, suprimir les organitzacions obreres i utilitzar la força pública (Guàrdia Civil) per restaurar l'ordre als carrers. Si la Guàrdia Civil es veia desbordada, s'arribava a declarar l'estat de guerra i aleshores intervenia l'exèrcit.

Els grups més joves i radicals de la CNT van reaccionar davant els atemptats dels Sindicats Lliures amb l'acció armada. El resultat va ser una espiral de violència que provocà nombrosos morts en tots els bàndols: obrers, dirigents sindicals, patrons, encarregats de fàbrica, agents d'orde públic, etc.

MOVIMENT OBRER

L'evolució del moviment obrer, especialment a Catalunya, es pot dividir en dures grans etapes separades per l'any 1917. Abans d'aquesta data les reivindicacions obreres eren de caràcter laboral. En canvi, a partir de 1917 predominaren els referents ideològics encaminats a capgirar l'ordre social, després del ressò que va tenir la Revolució Soviètica.

El 1921 va sorgir el **Partit Comunista de España (PCE)**, que es va adherir a la Tercera Internacional.

L'any 1927 es va constituir clandestinament a València la **Federació Anarquista Ibèrica (FAI)**, amb la finalitat de potenciar l'anarquisme pur dins la CNT i de vetllar per l'apoliticisme sindical, evitant els pactes i les aliances del sindicat amb els partits republicans.

CATALANISME

Per primer cop la **Lliga Regionalista** entra en el govern. El que pretenia **Cambó** (ministre de Foment el 1918 i ministre de finances el 1921) era sensibilitzar el govern de Madrid envers la qüestió catalana. El desencís va encoratjar l'aparició de nous grups nacionalistes: **Acció Catalana** el 1922 (Rovira i Virgili), el **Partit Republicà Català** el 1917 (F. Layret i L. Companys) i **Estat Català** el 1922 (F. Macià)

EL PROBLEMA DEL MARROC

El **desastre d'Annual** va ser una derrota militar davant fets rifenys comandats per Abd-El-Kreim prop de la localitat d'Annual, el **22 de juliol de 1921**, que va suposar una redefinició de la política colonial espanyola a la guerra del RIF.

La crisi política que va provocar aquesta derrota fou una de les més importants que va patir la monarquia lliberal d'Alfons XII. L'**informe Picasso** posaria de manifest la corrupció i la ineficàcia de l'exèrcit espanyol destinat a l'Àfrica. Els problemes generats per Annual van ser la causa directa del cop d'estat de M. Primo de Rivera.

b) EL COP D'ESTAT

El **13 de setembre de 1923** es produeix un cop d'estat militar per part del **Capità General de Catalunya, Miguel Primo de Rivera**, amb el consentiment de la monarquia d'Alfons XIII. S'establirà una **dictadura militar** com a solució transitòria per treure Espanya de la crisi.

Objectius:

- Suspendre el Règim constitucional (Corts, i partits polítics i llibertats)
- Restablir l'ordre públic i recuperar el paper de l'exèrcit en la vida política

Suport: Rei, Exèrcit, Terratinents, Església, Burguesia industrial catalana i basca.

c) LA DICTADURA

La dictadura durarà set anys, i va ocupar dues etapes:

1. **directori militar (1923-1925)**
2. **directori civil (1925- 930)**

Com en altres països europeus la conseqüència d'aquesta situació fou la **fallida del sistema constitucional** i la substitució per una dictadura. El comú denominador d'aquestes dictadures (feixisme italià i nazisme alemany) era la por del **bolxevisme soviètic**.

EL DIRECTORI MILITAR: LA REPRESSIÓ (1923-1925)

- suspensió de la Constitució de 1876 i dissolució de les Corts.
- prohibició dels partits i sindicats amb l'objectiu de lluitar contra el moviment obrer.
- persecució de la CNT que passa a la clandestinitat. En canvi, hi ha un cert paternalisme cap a la UGT, ja que el govern busca l'apropament amb el moviment socialista (Largo Caballero és elegit conseller de l'estat). Es potencien els sindicats lliures.
- intransigència cap als nacionalismes

EL DIRECTORI CIVIL: LA DICTADURA (1925-1930)

SISTEMA POLÍTIC. Primo de Rivera s'inspira en el feixisme de **Benito Mussolini**. Les característiques d'aquest sistema eren: **Estat totalitari, Partit únic i Unitat nacional**.

- El partit únic a Espanya serà **Unión Patriótica**. La unitat nacional la farà enfortir amb l'extensió cap a l'hispanoamericanisme.
- **1925:** forma un **consell de ministres integrat per civils i militars**. Entre els ministres hi haurà el monàrquic José Calvo Sotelo i el representant de la Lliga Eduard Aunós.
- **1927:** intent de redactar una nova constitució.

EL DIRIGISME ECONÒMIC. El directori civil seguirà una política econòmica dirigida per l'estat que consistia en:

- **Pressupost extraordinari del 1926** on l'estat inverteix en obres públiques (carreteres, ferrocarrils, creació de la Confederació Hidrològica de l'Ebre...) i l'estat subvenciona empreses deficitàries amb una política proteccionista (siderúrgia).
- Creació de monopolis dirigits per l'estat
  - **1924:** es crea la **CTNE** (Telefònica)
  - **1927:** es creen **Iberia** i **CAMPSA**.
- **1929:** **Exposició Universal de Barcelona** i **Exposició Iberoamericana de Sevilla** com a demostració triomfalista d'aquesta política econòmica.

SUSPENSÍO DE LLIBERTATS

- Censura de premsa
- Control de l'ensenyament: expedients contra mestres si utilitzen llibres amb doctrines contràries a la unitat de la pàtria.
- Es destrueixen les institucions administratives com ajuntaments i diputacions i al capdavant s'hi posen càrrecs militars.

EL FINAL DE LA GUERRA DEL MARROC

Desembarcament d'Alhucemas (1925) amb suport francès. Queda establert el protectorat.

d) L'ACTUACIÓ ANTICATALANISTA DE LA DICTADURA

El setembre del 1923 es va publicar un **decret per a la repressió del separatisme**, a partir del qual es començava a desmantellar les institucions públiques i privades catalanistes:

- dissolució de la Mancomunitat de Catalunya (1925)
- censura a la premsa i a la publicació de llibres
- depuració del magisteri i de les institucions educatives i culturals vinculades a la Mancomunitat
- clausura d'institucions catalanistes
- prohibició del català en públic, a l'escola i a l'església
- prohibició de manifestacions nacionalistes (sardana, senyera...)
- clausura del sindicat nacionalista CADCI
- clausura del camp de futbol del FC Barcelona per xiular a l'himne d'Espanya

La Lliga Regionalista havia donat suport a la dictadura i ara n'és víctima.

d) L'OPOSICIÓ A LA DICTADURA

- **Els intel·lectuals:** Unamuno, Valle Inclán, Blasco Ibáñez... Alguns, fins i tot van redactar un manifest contra la dictadura i a favor del català: Ortega i Gasset i Menéndez Pidal. Hi haurà mobilitzacions a la Universitat de Madrid i el govern farà tancar la Universitat.
- **Els republicans espanyols:** Lerroux busca l'aliança d'Unión Republicana per enderrocar la dictadura i proclamar la República.
- **Els republicans catalans:** **Francesc Macià** funda Estat català a l'exili (1922). El **1927** intenta una penetració militar des de Prats de Molló (**Fets de Prats de Molló**) per ocupar Catalunya i proclamar la República catalana. L'intent fracassa.
- **Els nacionalistes moderats:** descontents amb el pacte de la Lliga Regionalista amb la dictadura, una branca progressista d'aquest partit fundarà Acció catalana (1922) liderada per Rovira i Virgili.
- **El moviment obrer:**
  - **CNT:** lluita en la clandestinitat i es torna més radical.
  - **UGT i PSOE:** han estat tolerats per la dictadura però opten per la República.

e) EL FINAL DEL RÈGIM

1929: crac borsari i crisi econòmica: l'estat s'ha d'endeutar a causa de l'enorme despesa que havia comportat el programa d'obres públiques de la dictadura.

1930, 28 de gener: Primo de Rivera presenta la dimissió en plena crisi política, social i econòmica.

En el seu lloc entra en el govern **Dámaso Berenguer**, que presidirà un govern provisional (la dictablanda) fins a la convocatòria d'eleccions.

El rei intenta tornar al règim de la Restauració, però és massa tard. El poble ha perdut la confiança en la monarquia. L'abril del **1931** hi haurà eleccions municipals. Les guanyaran rotundament els partits republicans.

2. SOCIETAT I MOVIMENT OBRER

2.1. La societat

a) EL MÓN RURAL

- **Grans propietaris:** nobles de títol i burgesos rics que inverteixen en el camp. Ideologia conservadora. Viuen a ciutat i les terres les tenen a càrrec de treballadors jornaleros. Abunden a Extremadura i Andalusia.
- **Petits propietaris:** explotació poc rendible.
- **Arrendataris (Rabassaires):** la **Rabassa morta** és la forma de contracte més freqüent. El **1922** es crea **Unió de Rabassaires** i altres conreadors del camp de Catalunya amb l'objectiu de regularitzar l'ús de la terra i obtenir-ne la propietat. Mentalitat conservadora i tradicional. Analfabetisme i religiositat.

b) LA BURGESIA

Grans industrials, banquers, comerciants... enriquets durant el Boom dels anys de la 1a Guerra Mundial (1914-18).

- Matrimonis pactats per unir empreses. Ostentació de nivell de vida: 2a residència, cases amb servei, viatges a Europa, esports (hípica, esgrima, nàutica...)
- Creen entitats patronals per fer front al Moviment obrer: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació, Foment del Treball.
- Gran poder polític. Monàrquics. Pretenien títols nobiliaris Col·laboren amb els governs durs a fi que aquests reprimeixin els obrers.

c) EL PROLETARIAT INDUSTRIAL

Condicions molt precàries: llargues jornades de treball, salari insuficient, dieta deficient, habitatges petits i sense condicions, manca d'escolarització: falta d'escoles públiques.

2.2. El moviment obrer

a) MOVIMENTS SINDICALS

Radicalització del moviment obrer a causa de la 1a crisi industrial (atur)

- Els obrers no tenen dret a vot ni a entrar en política
- Es creen sindicats (CNT i UGT)
- L'anarquisme havia abandonat la via terrorista, i proliferaven les societats d'ofici (sindicats moderats).
- Durant el primer terç de segle hi ha un fort increment del nombre d'obers a Espanya. Passen de 300.000 l'any 1900 a 600.000 l'any 1930.

b) SINDICATS I PARTITS

- Socialistes (PSOE: partit liderat per Pablo Iglesias, UGT: sindicat liderat per Francisco Largo Caballero)
- Anarquistes (1910: sindicat CNT: Confederació Nacional de Treballadors)
  - Ideari de la CNT:
Via apolítica i revolucionària: vagues i boicots.
Objectiu: enderrocar el capitalisme
  - Líders: Salvador Seguí (el Noi del Sucre) Àngel Pestaña i Joan Peiró

3. ECONOMIA

3.1. L'evolució demogràfica

a) LA TRANSICIÓ DEMOGRÀFICA

L'inici de la transició demogràfica va caracteritzar per la davallada de la **taxa de mortalitat**, que entre els anys 1877 i 1930 va baixar del 30,5 % al 21 % a causa de la millor alimentació i la sanitat.

Com a conseqüència, la població espanyola va créixer considerablement: l'any 1900 Espanya tenia 18,5 milions d'habitants, i l'any 1930 va arribar als **23,5**.

Catalunya, com altres països europeus en el procés de transició demogràfica, va experimentar una davallada també de la **natalitat**, que va baixar del 25,5 al 23 %.

b) MOVIMENTS MIGRATORIS

Entre **1900 i 1931** Espanya va viure un gran creixement de les migracions interiors. La població es va desplaçar cap als sectors moderns de l'economia. **Madrid i Barcelona**, seguides per Bilbao i Sevilla, es van convertir en el pol d'atracció dels emigrants.

L'arribada d'immigrants a Catalunya va ser molt intensa i així, l'any 1930 un de cada cinc habitants havia nascut fora del territori de Catalunya.

Com a resultat del procés migratori, les ciutats grans com Madrid i Barcelona van incrementar notablement la seva població.

3.2. Endarreriment agrari i conflictivitat pagesa

a) CRISI DE L'AGRICULTURA ESPANYOLA

L'agricultura espanyola va iniciar el segle XX amb la crisi que es va estendre per Europa a finals del segle XIX.

Les causes van ser l'arribada a Europa de productes de països amb una agricultura extensiva més competitiva (Argentina, EUA, Canadà, Rússia). La competència del cereal estranger va originar una baixada de preus, reducció dels ingressos i una caiguda dels beneficis.

A Catalunya, on el conreu de la vinya havia assolit una gran extensió arran de la plaga de la fil·loxera, la mort de les vinyes va iniciar un conflicte entre els rabassaires i els propietaris que s'allargaria durant el primer terç del segle XX.

La crisi agrària es va superar gràcies a l'establiment de noves barreres aranzelàries i al creixement de la producció.

b) ELS MOTORS DE LA MILLORA AGRÍCOLA

1. Noves rompudes i intensificació gràcies a augment fertilitzants, selecció llavors, disminució del guaret, increment mecanització, regadiu de noves terres.
2. Introducció nous conreus (plantes farratgeres) i especialització (olivera, cítrics, vinya)

El producte agrari va créixer un 55 % entre el 1900 i 1931. La producció de cereals es va consolidar. Els conreus més productius, orientats cap a l'exportació, eren la vinya, l'olivera, els cítrics, els fruiters i les hortalisses.

c) DESIGUALTAT EN LA PROPIETAT DE LA TERRA

La situació del camp espanyol al primer terç del segle XX continuava marcada per l'enorme desigualtat en l'estructura de la propietat de la terra.

- **Latifundisme:** Extremadura i Andalusia amb forta conflictivitat social.
- **Minifundisme:** Galícia, mala qualitat de la terra a la Meseta

Els diferents governs espanyols van ser conscients de l'endarreriment del camp espanyol i dels conflictes socials que es derivaven de la distribució desigual de la propietat. El problema principal era la gran quantitat de pagesos sense terra.

3.3. Els progressos de la indústria

a) L'ÚS DE NOVES FONTS D'ENERGIES

Entre les causes que van provocar el creixement de l'economia espanyola al primer terç del segle XX destaca la utilització de noves fonts d'energies, amb la difusió de l'ús de l'electricitat i del petroli. El progrés de l'electrificació es va produir en dues etapes: entre 1880 i 1914 es va restringir a l'enllumenat públic; i entre 1914 i 1930 se'n va generalitzar l'ús industrial.

b) ELS PROGRESSOS

Les indústries

- Es van mantenir les indústries de béns de consum sobre les de béns d'equip. Les indústries tradicionals com l'alimentària i el tèxtil van continuar la seva expansió. També ho va fer la química.
- La indústria siderúrgica biscaïna va créixer, l'any 1902 es va crear Altos Hornos de Vizcaya.
- També va experimentar un creixement notable la indústria metal·lúrgica, que va tenir en l'automòbil i els electrodomèstics dos sectors en expansió. El 1904, es crea la marca Hispano Suiza d'automòbils, i el 1927, el CAMPSA.

La diversificació de la indústria catalana

- Entre les noves indústries sobresurt el ràpid creixement de la indústria elèctrica.
- A Catalunya, la producció elèctrica es va concentrar en el grup BARCELONA Traction, La Canadencia, creada el 1911.

Augment de les comunicacions i la xarxa de carreteres espanyoles

- A partir de la dècada de 1860, es va produir l'expansió del telègraf i, en la dècada de 1920, del telèfon i emissions de ràdio.
- El 1924 es crea Telefònica.
- El 1927 es crea Ibèria.
- Els mitjans de comunicació i els sistemes de comunicació van conèixer una notable transformació que va beneficiar el creixement industrial.

c) LA INTERVENCIÓ DE L'ESTAT

Una característica de l'economia espanyola durant el primer terç del segle XX va ser la restricció de la competència entre les empreses i la constant intervenció de l'Estat en l'economia.

d) ELS DESEQUILIBRIS REGIONALS

La major difusió geogràfica de la indústria no va posar fi als profunds desequilibris en la distribució de la renda entre les diferents àrees geogràfiques espanyoles.

3.4. L'evolució de l'economia

El segle XX es va iniciar amb les conseqüències del desastre de 1898 que va posar fi a l'imperi espanyol. Va perjudicar les exportacions del tèxtil català, les farines castelleses, la petita maquinària...

La neutralitat espanyola durant la primera Guerra Mundial va permetre una important expansió econòmica, ja que el conflicte va reduir la capacitat productiva dels països bel·ligerants i Espanya es va convertir en subministradora de productes agraris i industrials.

La fi de la guerra i la fi de la demanda va acabar amb l'eufòria econòmica i desencadenà una forta crisi (tancament empreses, atur, desocupació).

La crisi internacional de 1929, derivada del **crac borsari**, va tenir repercussions menors que a altres països, a causa del poc pes que el comerç exterior tenia en l'economia espanyola